

кина, ул. Скорины, ул. Суворова, ул. Титова, ул. Толстого, ул. Чапаева, ул. Энгельса. В пяти областях зафиксированы ул. Будённого, ул. Гастелло, ул. Гоголя, ул. Космодемьянской, ул. Лермонтова, ул. Матросова, ул. Маяковского, ул. Некрасова, ул. Фрунзе. Из 30-ти названий 12 мотивированы фамилиями представителей культуры и науки, 9 – государственных и партийных деятелей, 7 – участников военных событий, 2 – летчиков-космонавтов.

Заключение. Таким образом, внутрисельские названия-выразители антропоморфного кода, являясь особым фрагментом языковой картины мира, воплощают, в первую очередь, региональный, или краеведческий, компонент. В сельской местности в качестве основы для номинации линейных объектов преимущественно используются имена либо местных жителей, либо людей, каким-либо образом связанных с конкретной территорией. В виконимии культурно и историко важными становятся **региональные прецедентные имена**, известные в масштабах района или области, в урбанонимии символическое значение приобретают имена **выдающихся представителей нации**, отмеченные высоким уровнем известности.

Список литературы

1. Мезенка, Г.М. Коды культуры і ўрбананімія славян: падабенства і варыяцыі рэпрэзентацыі / Г.М. Мезенка // Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка : даклады беларускай дэлегацыі, XV Міжнародны з'езд славістаў, Мінск, Беларусь, 20-27 жніўня 2013 г. / НАН Беларусі, Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры, Філіял «Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы», Беларускі нацыянальны камітэт славістаў. – Мінск : Беларуская навука, 2013. – С. 99-108.
2. Мезенко, А.М. Урбанонимия Белоруссии / А.М. Мезенко. – Минск: Университетское, 1991. – 167 с.
3. Міфалогія беларусаў : энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімовіч, В. Аўтушка ; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск : Беларусь, 2011. – 607 с.

ВЕРШАСЛОВЫ І ВЕРШАКАЗЫ А. РАЗАНАВА: ЖАНРАВАЕ ПАДАБЕНСТВА ПАЭТЫЧНЫХ ФОРМ

Т.А. Дубоўская
Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава

Нямецкамоўная творчасць А. Разанава на сённяшні дзень прадстаўлена даволі шырока. Гэта кнігі-білінгвы паэта «Гановерскія пункціры» (2002), «Танец з вужакамі: Выбраныя вершы» (2002), «Трэцяе вока: Пункціры» (2007), а таксама паэтычны зборнік «Знакі вертыкальнага часу» (1995). Пазначаныя кнігі перакладзены на нямецкую мову вядомымі перакладчыкамі Эльке Эрб, Оскарам Анзулем, Уладзімірам Чапегам. Апошнім часам А. Разанаў сам піша па-нямецку. У Аўстрыі выйшла ў свет яго паэтычная кніга «Wortdichte» («Вершасловы», 2003), у Германіі – «Der Zweig zeigt dem Baum wohin er wachsen soll» («Галінка паказвае дрэву, куды яно павінна расці», 2006), якая з'яўляецца своеасаблівым працягам «Вершасловаў». Менавіта гэтыя два зборнікі (а дакладней – большасць іх твораў) сталі асновай для стварэння новай, выдадзенай на радзіме кнігі вершасловаў «Der Mond denkt, die Sonne sinnt: Wortdichte» («Месяц думае, сонца разважае: Вершасловы», 2011). Актуальнай задачай на сённяшні дзень застаецца спецыяльнае вывучэнне нямецкамоўнай творчасці А. Разанава ў кантэксце ўсёй ранейшай творчасці паэта, канцэптуальныя асновы якой палягаюць у рэчышчы беларускай міфалогіі, фальклору, этнаграфіі.

Мэта працы – даследаванне фармальных і зместавых асаблівасцей беларускамоўных вершаказаў і нямецкамоўных вершасловаў А. Разанава, выяўленне жанравага падабенства ў пазначаных паэтычных формах.

Матэрыял і метады. У аснове артыкула – аналіз вершаказаў А. Разанава кнігі «Пчала пачала паломнічаць» і вершасловаў яго паэтычнага зборніка «Der Mond denkt, die Sonne sinnt: Wortdichte». Метады даследавання – кампаратыўны, дэскрыптыўны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Паэтычны зборнік «Der Mond denkt, die Sonne sinnt: Wortdichte» перш за ўсё звяртае на сябе ўвагу жанравай формай твораў. Wortdichte даследчыкі (Е.А. Лявонава, А.С. Івашчанка) перакладаюць як «вершасловы». Сам А. Разанаў прынята называе свае творы «вортдыхты», захоўваючы ўвесь закладзены ў гэтай форме сэнсавы патэнцыял і нямецкамоўнае гучанне. Пра ўзнікненне чарговай наватарскай паэтычнай формы аўтар распавядае наступным чынам: «Калі нямецкія людзі гавораць па-нямецку, для іх мова як плынь, як сродак выказаць сваю думку, сваё разуменне, як матэрыял, з якога будзеца выказанне. Для мяне было інакш. Я спатыкаўся на нямецкія словы і загаворваў з імі, як з жывымі істотамі. Тыя словы, што адгукаліся, служылі асновай для worddichte. Яны хацелі гаварыць далей, і я ім дапамагаў выказацца, намалюваць сваю біяграфію, слухаў іх унутраную споведзь. Для мяне слова аказалася закончаным творам, трэба было толькі яго раскрыць» [1, 8].

Вершасловы з кнігі «Der Mond denkt, die Sonne sinnt» па форме і змесце блізкія да беларускіх вершаказаў, у якіх цэнтральная роля адводзіцца гуку, слову, праз якія раскрываецца сутнасць таго ці іншага прадмета або з’явы. Вершаказы, па словах А. Разанава, – «своеасаблівы эпас, мазаіка эпасу. Эпасу трохі незвычайнага, які спалучаны якраз з побытам, у першую чаргу з сялянскім, з усім нашым наваколлем. У гэтым наваколлі ёсць шмат з’яў, прадметаў. <...> У слове заўсёды прысутнічае таямніца. У ім закладзена нешта вельмі істотнае, цэлы пласт рэчаіснасці. Вершаказы па меры магчымасці расшыфроўваюць гэты код, дазваляюць слову, каб яно расказала, з кім яно сябруе, як яно адчувае іншыя словы» [4, 68-69]. І ў вершасловах, і ў вершаказах прысутнічае ключавое слова, вынесенае звычайна ў загаловак твора, якое аўтар «раскрывае» з дапамогай гульні гукаў ці сугучных яму слоў. Многія нямецкамоўныя вершасловы паэта маюць аднолькавую назву з беларускімі вершаказамі («Säge» – «Піла», «Nagel» – «Цвік», «Ofen» – «Печ», «Eichel» – «Жолуд», «Kahn» – «Човен», «Tasche» – «Кішэня»), а некаторыя з іх – «судакранне» і па сэнсе.

Некаторыя вершасловы А. Разанава выглядаюць як «перастварэнні» напісаных раней вершаказаў: адна і тая ж думка, толькі рознымі сродкамі рэалізаваная, выказаная ў нямецкамоўным і беларускамоўным творах. Так, у вершаслове «Ofen» («Печ») аўтар з дапамогай блізкіх па гучанні слоў апісвае ключавы вобраз: «*Wo Ofen ist, / ist Hof. / Der Ofen eröffnet, / dass er mit dem Feuer / leuchtet / und mit dem Rauch / schwebt, / und so oft, / wie er sich opfert, / begeben sich zu ihm / Töpfe und Köpfe / und wärmt sich bei ihm / eine Hoffnung*» (Там, дзе ёсць печ, / там – двор. / Печ паведамляе, / што яна з агнём / зіхаціць / і з дымам / лунае, / і так часта, / як яна сябе ахвяруе, / да яе кіруюцца / чыгуны і галовы / і пры ёй грэецца / Надзея (Пераклад У.А. Папковіча)) [3, 41]. Вершаслоў пабудаваны на спалучэнні сугучных слоў (**Ofen – Hof – eröffnet – oft – Hoffnung, opfert – Töpfe – Köpfe**), у якіх цэнтральная роля адводзіцца алітэрацыі і асанансу. Адначасова паміж некаторымі словамі можна заўважыць «адпаведныя сэнсавыя ўзаемадачынненні» (тэрмін Е.А. Лявонавай): печ – тое месца, дзе штодзень ладзяцца гаспадарчыя справы, печ мае пастаянныя «стасункі» з дваром, на якім знаходзяцца сельскагаспадарчыя пабудовы і адкуль да печы прыносяцца розныя рэчы. Печ з’яўляецца міфапаэтычным вобразам у беларусаў, з якім звязана шмат прыкмет і павер’яў. Яна атаясамліваецца з цэнтрам хатняй прасторы і мае сувязь з сусветам у выглядзе пячнага коміна, печ сагравае і «корміць» сваіх гаспадароў. У падпеччы, паводле ўяўленняў беларусаў, жыве дамавік. Печ – самаахвярная і шчодрая, як, зрэшты, і беларускі народ. Вобразнае апісанне печы сустракаем у аднайменным вершаказе А. Разанава: «*Печ «пешчыць» ламачча, «пешчыць» дровы і, хоць яны часам плачуць ад гэткай пяшчоты, перайначвае іх у агонь, у дым, у вуголле, у попел. / У печы варыцца, парыцца, смажыцца і пячэцца «ечыва»...*» [3, 121] Як бачым, сэнсавы падобнасць ў адлюстраванні вобраза печы ў нямецкамоўным і беларускамоўным творах відавочнае, у абодвух асабліва роля належыць гукавой арганізацыі. У вершаказе яна заснавана на паўторы гукаў [п], [ч], [ш], [ы], [э], якія выклікаюць асацыяцыі «пяшчоты» – агню, што сімвалізуе цяпло хатняга ачага, сямейнае шчасце і згоду.

Важнае значэнне мае вобразная сістэма нямецкамоўных твораў А. Разанава. У Wortdichte паэт часта выкарыстоўвае нямецкія словы, у якіх актуалізуецца і беларуская

семантыка. У нашым успрыняцці гэта рэчы і прадметы быту не столькі немцаў, колькі беларусаў (der Ofen (печ), Töpfe (чыгуны), der Reifen (абруч), das Fass (бочка), die Truhe (куфар)), а таксама канцэпты з канатацыямі беларускай ментальнасці, што займелі пачатак у ранейшай творчасці пісьменніка, у тым ліку ў вершаказах, і атрымалі працяг у яго нямецкамоўных вершасловах (дуб, шлях, дарога, сонца, месяц). Усе яны адлюстроўваюць асаблівасці светапогляду беларусаў (міфалагічныя ўяўленні, этнакультурную спецыфіку, гісторыю нашага народа). Доказам таму з'яўляюцца словы самога пісьменніка: «Родная літаратура, поўная скарбаў. Раствораныя ў народных лёсах, у пакінутых вёсках, у быце, нават у снах, яны не заўсёды былі запатрабаваныя. Я ўнёс у нямецкую літаратуру беларускі скарб, які стаў здабыткам нас» [2, 5].

Заклучэнне. Вершасловы А. Разанава – творы, напісаныя па-нямецку, якія па змесце і стылёвых адзнаках падобныя да беларускіх вершаказаў. У абедзвюх паэтычных формах ключавая роля належыць гукавой арганізацыі твора, слову, яго патэнцыяльным магчымасцям. Вобразы беларускай культуры як неад'емныя атрыбуты вершаказаў паэта актуалізуюцца ў яго нямецкамоўных вершасловах.

Спіс літаратуры

1. Гапеева, Т. Алесь Разанаў: «У мове прысутнічае нешта, зразумелае без вымаўлення»: [пра сустрэчу з паэтам А. Разанавым у межах V Тыдня нямецкай мовы і культуры ў АБ (15–16 кастр.)] / Тацяна Гапеева // Брестская газета. – 2011. – 21 окт. – С. 8.
2. Мечная, Н. «Паэзія абрала мяне»: [пра сустрэчу з паэтам Алесем Разанавым у рамках V Тыдня нямецкай мовы і культуры ў АБ (15–16 кастр.)] / Наталля Мечная // Заря. – 2011. – 18 окт. – С. 5.
3. Rasanau, A. Der Mond denkt, die Sonne sinnt: Worddichte / A. Rasanau. – Minsk: Lohvinau, 2011. – 112 s.
4. Разанаў, А. З апокрыфа ў канон: гутаркі, выступленні, нататкі / А. Разанаў. – Мінск: Логвінаў, 2010. – 138 с.
5. Разанаў, А. Пчала пачала паломнічаць: вершаказы / А. Разанаў. – Мінск: Логвінаў, 2009. – 132 с.

АСАБЛІВАСЦІ КІРАВАННЯ І ПРЫМЫКАННЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ ДЗЕЛАВОЙ ПІСЬМЕННАСЦІ РАННЯГА ПЕРЫЯДУ

*В.Э. Зіманскі
Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава*

На Беларусі ў XV – першай палове XVII стагоддзях самым распаўсюджаным было дзелавое (актавае, канцылярска-юрыдычнае) пісьменства. Да яго адносяцца шматлікія акты, граматы, дагаворы і статуты. Распаўсюджанню гэтага віду пісьменства садзейнічаў той факт, што ў Вялікім Княстве Літоўскім, у склад якога ўваходзіла тады Беларусь, беларуская мова была дзяржаўнай. Дзелавое пісьменства было самым прагрэсіўным паводле адлюстравання рысаў жывой беларускай мовы: найперш у помнікі канцылярска-юрыдычнага зместу, якія былі найбольш цесна звязаны са штодзённым жыццём народа, пранікалі спецыфічныя беларускія рысы [1, с. 3]. Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца характарыстыка і аналіз сінтаксічных адносін і спосабаў іх выражэння асаблівасцей словазлучэнняў з сінтаксічнымі сувязямі кіраванне і прымыканне ў старабеларускай дзелавой мове. Актуальнасць працы тлумачыцца недастатковай распрацаванасцю пытанняў дыяхранічнага развіцця сінтаксічнай сістэмы беларускай мовы і ў прыватнасці сінтаксісу словазлучэння, без чаго немагчыма ўсебакова і поўна прадставіць заканамернасці сінтаксічнага ладу беларускай мовы ў сінхраніі і, адпаведна, беларускай мовы як сістэмы, бо менавіта ў словазлучэнні “знаходзяць сваё непасрэднае адлюстраванне складаныя сувязі і ўзаемаадносінны розных галін лінгвістыкі – марфалогіі, сінтаксісу і лексічнай семантыкі” [2, с. 110].

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужыў Вісліцкі статут – помнік дзелавога (юрыдычнага) пісьменства ранняга перыяду старабеларускага пісьменства (XV ст.), падрыхтаваны на аснове польскага феадальнага права і перакладзены на старабеларускую мову. Помнік змяшчае багаты фактычны матэрыял для назірання над